

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ

БРОЙ 1

2020

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION

VOLUME 1

2020

ФОРМИРАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННА КУЛТУРА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ: ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ

МИЛКА ТЕРЗИЙСКА

*Milka Terziyska. FORMATION OF INFORMATION CULTURE
IN PRESCHOOL AGE: THEORETICAL FUNDAMENTALS*

Резюме. В статията са очертани някои общотеоретични положения, свързани с проблема за формиране основите на информационната култура на децата от предучилищната възраст в семейството и в образователния процес в детските градини. Подчертана е актуалността на проблема за формиране на информационната култура на съвременния човек като висша степен на образованост: съвкупност от знания, умения, навици и личностни качества, които дават възможност на човека да търси, намира, възприема, преработва и прилага всякакъв вид информация и от всякакви източници за решаването на теоретични и практически задачи, т.е. ефективно да използва натрупаните от човечеството информационни ресурси.

На основата на психолого-педагогическата характеристика на децата от предучилищната възраст са разгледани следните въпроси: особеностите на формиране основите на тяхната информационна култура и ролята на възрастните в този процес (семейството и педагозите); условията за успешното му осъществяване в семейството; етапите при работа с информацията; характеристиките на информационната култура на децата от предучилищна възраст; педагогическите компоненти на информационната култура на личността; общометодическите принципи при формиране на информационната култура; опазване здравето на детето от деструктивната информация.

Ключови думи: информационна култура, деца, предучилищна възраст, детска градина

Summary. The article outlines some general theoretical positions related to the problem of forming the foundations of the information culture of preschool children in the family and in the educational process in kindergartens. The urgency of the problem of forming the information culture of modern man as a higher level of education is emphasized: a set of knowledge, skills, habits and personal qualities that enable a person to seek, find, perceive, process and apply any kind of information from any sources for solving theoretical and practical problems, ie. to effectively use the information resources accumulated by mankind.

Based on the psychological and pedagogical characteristics of preschool children, the following issues are considered: the specifications of forming the foundations of their information culture and the role of adults in this process (family and pedagogues); the conditions for its successful implementation in the family; the stages in working with information; the characteristics of the information culture of preschool children; the pedagogical components of the information culture of the personality; the general methodological principles in the formation of the information culture; protecting the child's health from destructive information.

Key words: information culture, children, preschool age, kindergarten

Актуалност на проблема

Една от характерните особености на нашето съвремие в глобален мащаб е нарасналата роля и значение на информацията и превръщането ѝ в основен ресурс на съвременното общество, наречено още информационно. Благодарение на стремителното развитие на новите информационни и комуникационни технологии, тяхното навлизане във всички сфери на живота, количеството на тази информация непрекъснато се увеличава, а нейният подбор, възприемане и обработка се превръща в истинско предизвикателство за съвременния човек. В тези условия изключително много нараства необходимостта *всеки човек да притежава необходимата информационна култура*, за да може да се ориентира в заливащите го отвсякъде информационни потоци и да използва ефективно за своя и обществена полза необходимата му за извършване на определена дейност информация.

Тази важна задача стои на първо място пред образованието, което трябва да научи детето как да търси необходимата му информация, как да я използва по най-ефективен начин за решаването на даден проблем, как да използва всички възможности за получаването на нови знания. Решаването на тази важна задача трябва да стои като цел на всички етапи на образова-

телната система, като основите се положат още в предучилищното образование и продължи през задължителното училищно образование и след него, през целия живот на човека.

Информационна култура

Проблемът за същността и формирането на информационната култура на личността е интердисциплинарен и занимава специалисти от различни научни области (библнотечно дело, информатика, културология, социология, философия, психология, педагогика и др.). Съществуват множество и най-различни определения на понятието „информационна култура“ в зависимост от научната област и позициите, на които стоят отделните изследователи. Авторът на настоящата статия се придържа към схващането, че информационната култура е *висше проявление на образованост* [10, с. 161], което спомага за самореализацията и социалната адаптация на човека в динамично променящия се свят. Накратко можем да кажем, че *информационната култура е съвкупност от знания, умения, навици и личностни качества, които дават възможност на човека да търси, намира, възприема, преработва и прилага всякакъв вид информация и от всякакви източници за решаването на теоретични и практически задачи*, т.е. ефективно да използва натрупаните от човечеството информационни ресурси [14]). Под информационни ресурси се разбира наличните запаси от информация, фиксирани на какъвто и да е носител (традиционен или нов) и пригодни за съхранение и използване.

Въпреки своята актуалност, проблемът за формирането на информационната култура на децата от предучилищната възраст е недостатъчно изследван и изяснен както в съдържателно, така и в терминологично отношение. В повечето изследвания, посветени на този проблем, се разглежда използването на информационните и комуникационни технологии в образователния процес на детските градини като главно (ако не и единствено) средство за това или става въпрос за сродни, но не и идентични понятия [13; 6]. Но средата, в която живее съвременният човек е комплексна, и той трябва да може да използва всякакъв вид източници за получаване на информация, не само нови, но и традиционни, а основите за това трябва да

се полагат още на най-ранните етапи на образование в предучилищната възраст, в съответствие с възрастовите възможности и потребности на децата.

Съществуващите засега изследвания за формирането на информационната култура на децата от предучилищна възраст засягат 5-7-годишните деца, но според пренаталната психология информационната среда влияе на децата дори във вътреутробния период [7] и дори се говори за пренатално възпитание [3]. Според някои автори е трудно да се определи какви съставни части на многоаспектното понятие „информационна култура“ се явяват приоритетни за детето в предучилищната възраст поради недостатъчната изученост на дадения проблем [14]. Въпреки това настоящата статия си поставя за цел, на базата на съществуващи изследвания¹, да представи някои общотеоретични основи и насоки за формиране на информационната култура на децата в предучилищната възраст, приложими и у нас.

Психолого-педагогическа характеристика на децата в предучилищна възраст

При формиране основите на информационната култура на децата от предучилищна възраст е необходимо да се съобразяваме с особеностите на тяхното психо-физиологично развитие. Известно е, че предучилищната възраст е изключително сензитивен период с оглед бъдещото развитие на човешката личност, когато се извършва началната социализация на детето и неговото приобщаване към света и културата. Повече от всяка друга възраст в този възрастов период детето *се нуждае от достъпна, актуална, разбираема и необходима му информация, благодарение на която то получава представа за света и развива своите когнитивни способности.* Основа за това са детските книги, телевизионните програми за деца, развиващите компютърни игри. Но заедно с това всеобщата компютъризация поражда редица проблеми. Това е преди

¹ Използвани са предимно изследвания в Русия, където през последните десетилетия феноменът „информационна култура“ (използва се точно това понятие и се разграничава от използваното в други страни понятие „информационна грамотност“ и другите сродни на него) е предмет на сериозни научни проучвания от специалисти в различни научни области, включително и от педагози. Разработени са учебници и се провежда обучение за различните възрастови групи.

всичко снижаването на интереса към четенето, което има своето важно място в развитието на детето и формирането на неговата информационна култура [15]. Заради големия поток нискокачествена видеопродукция, която залива децата от екрана на телевизора или компютъра, започват да се губят ценностите, които са се натрупвали през вековете. Причината за тази негативна тенденция е безкритичното възприемане на информацията, неразвитите механизми на личностна рефлексия и саморегулация. Всички тези проблеми детето не може да реши само. Възрастният трябва критично да оцени ситуацията и да научи детето критично да възприема информацията, да може да отсейва нужното от ненужното, положителното от отрицателното и т.н. Затова една от основните задачи на съвременната педагогика е да положи основите на формирането на информационната култура на децата от предучилищната възраст [14].

От гледна точка на разглеждания проблем сред психологическите особености на детето от предучилищната възраст приоритетни са особеностите на процеса на *възприемането, натрупването и усвояването на информацията*. Този процес се извършва в течение на целия човешки живот, но на всеки възрастов етап той има своите характерни особености [1, с. 35].

В ранна детска възраст ***възприятието*** играе главна роля сред всички психични функции и определя изцяло поведението и съзнанието на детето. Детето възприема информацията от околния свят, запознавайки се със заобикалящите го предмети и явления, овладявайки различни предметни дейности [16, с. 208]. *Активното възприемане на информацията* от детето е изключително важен фактор за нейното натрупване и формирането на елементарни общи понятия и представи за свойствата на предметите и тяхното използване. В тази възраст активно се развива речта и вербалната комуникация на децата, но все още не може да се говори за систематизация на информацията.

Възприятието на 3–4-годишните деца има *предметен характер*, т.е. те не отделят свойствата на предметите от самия предмет. В края на третата година възприятието става управляем психичен процес и детето се старее да проникне по-дълбоко в същността на предметите и явленията. В тази възраст натрупаните представи не са свързани помежду си в съзнанието на детето. Продължава да се развива речта и тя става средство за

познание. Развива се умението да се приема и правилно да се разбира информацията, предавана посредством словото. Познавателната дейност на детето се развива и придобива нова форма: то активно реагира на образна и вербална информация и може продуктивно да я усвоява, анализира, запомня и оперира с нея. Речникът на децата се усъвършенства и обогатява в тясна взаимовръзка с мисленето и това води до появата на разсъждението. Нараства любознателността и стремежът на децата да опознаят света.

В периода от 5 до 7-годишна възраст се развива самопознанието на детето: то вече разбира какво умее и какво не, осъзнава своите действия и преживявания, мястото си в системата на отношенията с другите хора, открива своя вътрешен живот. У него възниква потребност да формулира собствените си мисли на основата на получената информация, да разсъждава по повод на изпълнението на своите действия и да споделя с възрастните своите мисли, впечатления и преживявания. Речта на детето се обогатява и става не само средство за изразяване, но и за познание и за получаване на нова съдържателна информация, която то анализира (съпоставя я с по-рано известните му факти, прави изводи, откривайки в получените сведения скрити връзки и закономерности). Най-важната особеност в тази възраст е *формирането на нова система на психичните функции, в която централно място заема паметта*, благодарение на което натрупаната информация се съхранява в съзнанието на детето.

Възприятието на 5-годишното дете все още има непроизволен характер (т.е. то е непреднамерено), но към 6-годишна възраст при възприемане на обектите детето може да постави пред себе си целта да изучи свойството на определен предмет и да го сравни с друг. *Развитието на възприятието дава възможност на децата от тази възраст да опознаят свойствата на предметите, да различават едни предмети от други, да си изясняват съществуващите между тях връзки и отношения по пътя на разсъждението, да формулират въпроси от познавателен характер* [1, с. 38].

В края на предучилищната възраст у детето се изгражда *първичната картина на света и се заражда миросгледа* [4, с. 161-165]. То мисли и опознава действителността не в понятийна, а в нагледно-образна форма,

служеща като основа на висшите форми на творческа дейност на възрастния човек [9, с. 67].

Особености на формиране основите на информационната култура на децата от предучилищната възраст и ролята на възрастните

Във връзка с развитието на висшите психични функции на различните етапи от развитието на детето трябва да се изменя и ролята на възрастния, която има своята специфика в предучилищната възраст. Възрастният (родителят, педагогът) трябва да научи детето да сравнява, анализира и обобщава информацията, получена в процеса на различните видове негова дейност. В резултат на това детето трябва да се научи да установява връзки на непознатото с познатото и да прави умозаключения, като по този начин в съзнанието му се натрупва информация. Трябва да се има предвид, че възможностите на детето да подрежда информацията все още не му позволяват напълно да преработи получаваните сведения за обкръжаващия го свят. Несъответствието между познавателните потребности на детето и неговите възможности да преработи информацията може да доведе до претоварване на съзнанието с различни разпокъсани факти и сведения, много от които децата не са в състояние да осмислят и разберат. Затова възрастният трябва да формира гъвкавост и адаптивност на мисленето, готовност за възприемане на нова информация, без да натрапва на детето своите представи, възгледи и ценности, а стимулирайки неговата активност и любознателност и помагайки му *самостоятелно да придобива знания и умения* [1, с. 39].

Ролята на семейството

При изграждането на първоначалната картина за света и създаването на подходяща психо-емоционална среда за пълноценното развитие на детето решаваща роля има **семейството** като първична институция за социализация. Общеизвестен факт е, обаче, че в съвременните социално-икономически условия общуването между родителите и децата все повече губи своята ценност и на преден план излизат такива мощни фактори за въздействие на съвременната информационна среда като телевизията, компютърът, интернет. Влиянието на електронните

медии е най-силно върху най-младата и беззащитна аудитория – децата и особено тези в предучилищна възраст, които *все още нямат изградено критично отношение към информацията и не са готови адекватно да възприемат и реагират на заливащия ги от екрана информационен поток*. Затова родителите са тези, които трябва да помагат и ръководят детето в този процес на адаптация към информационната среда, ориентирането в нея и изграждането на критично отношение към това, което възприемат от различните информационни източници.

Не е възможно съвременните деца да бъдат изолирани от тази информационна среда, тъкмо обратното: те трябва да бъдат научени да живеят и да взаимодействат с нея. Едно от най-важните технически средства, чрез което децата си осигуряват достъп до практически всякакъв вид информация, е компютърът. Обичайна гледка е днес да се види дете на невръстна възраст, увлечено в игра на телефона или таблета на родителите си, докато те се занимават с други дейности. Какво трябва да знае съвременният родител по отношение на това? Къде е неговата лична роля и отговорност? Родителите не трябва да забравят, че те трябва да бъдат винаги и във всичко пример за своите деца. Те са тези, които трябва да помогнат на детето си да навлезе във виртуалната среда, да го научат да се ориентира в мрежовите и информационни ресурси и да ги използва според своите нужди и интереси, да си създаде лична компютърна среда. Препоръката е родителите да помогнат на детето да организира дейностите си така, че компютърът и интернет да се превърнат в негов помощник при решаването на житейски и учебни задачи и това трябва да започне още в предучилищната възраст. Сред препоръчаните дейности, които родителите могат да правят със своите деца на компютъра, са разглеждането на семейни снимки, мултимедийни енциклопедии, посещения на виртуални музеи, гледането на подходящи за дадената възраст детски филми и програми, игра на развиващи игри и др., съобразно интересите и желанията на детето. Необходимо е да се стимулира интересът на детето към развиващите и информационно-познавателни възможности на интернет и въобще на новите технологии, които да станат съюзник на родителите при формиране основите на информационната култура на

техните деца.

Успоредно с това трябва да се формира и развива *културата на четенето*, която има не по-малко важна роля при изграждането на информационната култура на личността. Тук е важен подборът на четивата (приказки, разкази, стихотворения), подходящо илюстрирани, създаващи ярки емоции и впечатления у детето и създаващи му вкус към качествената литература, умение да използва книгата за свободното си време, учебна и професионална дейност в бъдеще.

Условия за формиране основите на информационната култура на децата от предучилищна възраст в семейството

В семейството се полагат първоначалните основи за цялостното развитие на детето, формира се неговия модел на отношение към обкръжаващия го свят. Много важно е в семейството да се създават благоприятни условия за формиране основите на информационната култура на децата от най-ранна възраст:

- *Подходяща и благоприятна за развитието на детето информационна среда* (внимателен подбор на филмите и телевизионните програми, които се гледат; музиката, която се слуша; книгите, които се четат; начините за прекарване на свободното време; осигуряването на богат информационен опит – пътувания, излети, посещения на културни събития и т.н.);
- Получаване на *необходима, актуална и важна за детето информация* от различни източници и за осмисляне на нейното съдържание и значимост.
- Спазване на *правилата за безопасност* на децата от тази възраст във виртуалната среда: безопасност на информацията и информационните ресурси, които трябва да съответстват на възрастовите, физиологични и психични особености на детето.
- *Съвместни дейности на родителите и децата*: гледане на филми, телевизионни предавания и др. с последващо обсъждане; четене на подходящи за възрастта книги, приказки и др. любими за децата произведения; посещение на подходящи за възрастта

спектакли по сюжет на познати приказки, изложба на детски книги, посещение в библиотеки и други културни събития.

Ролята на педагога

Във формиране основите на информационната култура на детето от предучилищната възраст участва не само семейството. Важна роля играе и учебно-възпитателният процес в детската градина, както и цялата обкръжаваща детето среда.

Много важен фактор за формиране основите на информационната култура на децата от предучилищна възраст е влиянието на личността на педагога в детската градина. Творчески организираният от него учебно-възпитателен процес спомага за за всестранното развитие на детето, овладяването от него на нови знания и умения чрез осъществяването на различните видове дейности, приспособяването му към съвременната информационна среда. Освен психолого-педагогически знания, необходими за успешната и ефективна работа с децата, педагогът трябва да притежава знания и умения в областта на съвременните информационни и комуникационни технологии, които са неотменна част от живота и дейността на децата от предучилищна възраст. Освен необходимата компютърна грамотност, за да може да използва съвременните компютърни технологии, педагогът трябва да притежава и необходимата информационна култура, за да положи нейните основи и у своите възпитаници.

Ролята на педагога във формирането на информационната култура на децата от предучилищна възраст е да научи децата на грамотно отношение към информацията, създавайки *среда за съзнателно опериране с данните на информационния поток, тяхното декодиране и интерпретация*. Тази среда трябва да стимулира познавателните интереси на детето, да съдейства за проявата на неговото индивидуално отношение към информацията и развитие на уменията му за нейното осмисляне и интерпретиране. Възрастният влиза в ролята на образец, творец на „алгоритъма“ на формиране на информационната култура, а също така създател на средата, в която детето се включва в активно общуване. Именно *активното общуване, а също така уменията да*

слуша, да задава въпроси, да отговаря на тях дава възможност на детето ефективно да използва необходимата информация [1, с. 44].

Етапи при работа с информацията

Важен фактор за успешното формиране основите на информационната култура на децата от предучилищна възраст е *взаимодействието на педагога и детето в процеса на усвояване на информационната култура*. При това трябва да се следва вътрешната логика за работа с информацията, която предполага наличието на следните основни етапи [1, с. 44–46]:

I етап. Определяне на информационния проблем.

Информационна потребност у децата от предучилищна възраст възниква тогава, когато стоящата пред тях цел не може да бъде достигната без привличане на допълнителна информация. На този етап е необходимо *умение да се осъзнае и определи целта, да се формулира информационен въпрос за начало на търсенето на информация и планиране на дейността*.

II етап. Откриване източника на информация.

На този етап се извършва *формиране на уменията за определяне на различните източници на информация*: книги, списания, играчки; предмети на изкуството, музикални произведения; разкази на връстници и възрастни; детски сайтове, радиопредавания, телевизия, видеофилми; изложби на детско творчество; виртуални екскурзии по музеи и т.н.

III етап. Търсене и получаване на информация.

Този етап предполага *умение да се получава информация, използвайки различни източници* (търсене по пъстри илюстрации, рисунки, необичайна начална буква, речник в края на книгата, обложка на книгата; слайдове); умение да се възприема по слух и да се разбират различни видове съобщения.

IV етап. Разбиране и преобразуване на информацията.

Даденият етап е свързан с придобиването на по-сложни умения:

- *умение да се анализира получената информация и да се интерпретира* (например съставяне на азбучен речник – списък на харесаните книги, анимационни филми, сайтове, правила на поведение в учреждения по култура и изкуства; собствено възпроизвеждане на видяното, чутото на детски събития, театрални представления, презентации; съставяне на съобщения с описание на впечатленията от екскурзии);
- *умение да се възпроизвежда и използва информацията* (подражание на образи от книги, анимационни филми; преразказ на любима приказка с показване на съответстващите илюстрации в книга; собственоръчна направа на кукли с разказ за техния характер и отношение на детето към тях и т.н.);
- *умение да се оценява информацията, да се диференцира, да се отделя главното* (оценка в рисунки, разкази; словесна оценка на източниците на информация и поведение на връстниците в избора на книги, списания, детски игри и т.н.);

V етап. Практическо прилагане на информацията.

Заклучителният етап от формирането основите на информационната култура предполага наличието на следните умения:

- *умение да се осмисля информацията*, което се осъществява с помощта на детските въпроси, задавани, за да се изяснят свойствата и особеностите на предметите и явленията, служещи за обект на техния интерес;
- *умение да се сравнява получената информация*, да се намира сходство и различие и да се правят съответните изводи, изразяващи се в емоционално-познавателната активност на децата, която се проявява в беседите, обсъжданията с връстниците и възрастните за видяното и наблюдаваното.
- *умение да се намира в получената информация практически смисъл* и да се прилага за решаването на личностно значим проблем.

От казаното по-горе може да се направи изводът, че в основата на информационната култура на децата от предучилищна възраст стоят

следните основни характеристики [8, с. 30-34]:

1. **Знание за различните източници на информация и начините за нейното получаване;**
2. **Способност за възприемане на голям обем от информация от различни източници, на различни носители, в различна форма** (визуална, устна реч, текстова – книга, електронно устройство).
3. **Умение да оцени, усвои и преработи целия обем от информация** в най-кратки интервали от време и дори едновременно с нейното получаване. Особено внимание трябва да се отделя на формирането на умения за *справянето с информационния шум*, т.е. с потока от излишна, неактуална, а често и лъжлива информация (от една страна да го избягва, а от друга – да не го създава)
4. **Овлавяването на устойчиви навици за приложение и предаване на** получената информация във всекидневния живот.
5. В основата на всичко това е **развитието на когнитивните процеси, уменията на детето да общува** както в реална, така и във виртуална среда, **овлавяването на нравствените и културни ценности на обществото.**

Педагогически компоненти на информационната култура на личността

Важен фактор, обезпечаващ педагогическата дейност по формиране основите на информационната култура на децата от предучилищна възраст, е единството, целенасочеността и взаимозависимостта на педагогическите компоненти (когнитивен, мотивационен, емоционален, творчески, предметно-практически) [1, с. 46–49].

Когнитивният компонент включва системата от обективни знания за източниците на информация и информационната среда, **умението на детето да се ориентира в информацията, да концентрира вниманието си на най-важното от информационния поток.** В търсене на правилното решение в познавателната дейност на детето може да се интегрира и синтезира информация, да се забелязват сходства и различия в информацията, да се правят изводи от получена-

та информация.

Мотивационният компонент се състои в *поддържането на познавателния интерес към различните средства за информация*. Основа за това е характерното за децата още в ранна детска възраст любопитство и любознателност, стимулиране на стремежа за получаване на нова и интересна информация [11, с. 25–44]. Важно е детето да се научи да използва възможностите на различните източници на информация в познавателната дейност, да се формира у него умение да разбира получената информация и да я прилага в нови условия.

Емоционалният компонент се проявява в състояния и настроения, с които детето реагира при възприемането както на самата информация, така и на нейния носител и ползвател. Емоциите на детето са важен показател за неговото психично състояние и за това доколко то разбира и осмисля възприеманата информация, за активността, която проявява в познавателния процес.

Творческият компонент намира израз в проявите на фантазия и въображение във всички многообразни информационни аспекти: получаването на нова информация в процеса на познание; търсенето и подбора на средства и начини за това; комуникацията с връстниците и възрастните; формулирането и устното изразяване на своята гледна точка; обяснението на аудиовизуални материали; отразяването на получената информация в образи и символи.

Предметно-практическият компонент е свързан с формирането на практически умения и навици на детето да определя целите и задачите на информационната дейност; овладяването на първоначални навици за работа с компютър (подготовка за работа, стартиране, спиране, владене на клавиатурата), елементарни умения за работа с интерактивната дъска; уменията на детето да извлича информация от различни източници (традиционни и нови) и да я презентира в разбираем текстов вид; да установява комуникативни връзки.

Всички компоненти на информационната култура на личността са взаимно свързани и взаимно обусловени, като всеки от тях е носител на определени функции. Изключването на който и да е от тях води до

нарушаване целостта на структурата на информационната култура на личността. Цялостният подход при формирането на нейните основи в предучилищната възраст трябва да бъде насочен към максимално развитие на личностните качества на детето, на неговите заложби и наклонности, към удовлетворяване на неговата любознателност и потребност от нови знания и умения.

Общометодически принципи

Според един от изявените руски изследователи в областта на формиране информационната култура на личността от позициите на педагогическите науки Н. И. Гендина² е необходимо спазването на редица общометодически принципи в този процес [5, с. 65–66]:

Принципът за културологичен подход означава да се има предвид *неразривната връзка на информацията и културата*. От позициите на този подход *информационната култура се разглежда като неразделна част от общата култура на човека*. Това означава, че полагането на основите на информационната култура трябва да върви паралелно с формирането на личността и изграждането на миросгледа на децата в предучилищната възраст. Неизбежната технологизация на всички сфери на живота в резултат на бурното развитие на новите информационни и комуникационни технологии не трябва да води до дехуманизация и изместване на традиционните духовни ценности, които стоят в основата на цивилизационното развитие на човечеството и които трябва да бъдат усвоявани от детето от най-ранна детска възраст.

Принципът за системен подход означава цялостност при разглеждането на този сложен и многостранен феномен, наречен информационна култура, който представлява сплав от *знания за разнообразните информационни ресурси*; правилата за търсене и преработка на информацията както с традиционните методи, така и с помощта на съвременните информационни и комуникационни технологии; умения за оценка и интерпретация на информацията; самостоятелно създаване на информационни продукти.

² Наталия Ивановна Гендина е доктор на педагогическите науки, професор, директор на Научноисследователския институт по информационни технологии в социалната сфера към Кемеровския държавен университет за култура и изкуства, заслужил деятел на науката на Руската федерация.

Принципът за дейностен подход означава, че формирането на информационната култура на личността се води от позициите на дейността на конкретния човек, изхождайки от информационните задачи, които той трябва да решава в хода на своята учебна, професионална или друга дейност.

Принципът за технологичен подход означава, че формирането на информационната култура на личността е *образователна технология*, която включва определена съвкупност от форми, методи и средства, които осигуряват постигането на желания резултат.

Принципът за интегративност означава, че трябва да има *взаимодействие между институциите*, участващи във формирането на информационната култура на личността. Спазването на този принцип обезпечава синтеза в достиженията на различните науки (културология, педагогика, психология, логика, информатика, библиотечно дело и др.) за формирането на информационната култура на личността.

Принципът за непрекъснатост означава, че *трябва да се използват всички степени на системата за непрекъснато образование* (предучилищното, средното, висшето, следдипломната квалификация) за формирането на информационната култура на личността. Този принцип обезпечава осъществяването на една от ключовите идеи на съвременността – „образование през целия живот“.

Спазването на тези общометодически принципи в тяхната съвкупност, взаимна връзка и зависимост още при полагането на основите на информационната култура на детето в предучилищната възраст ще гарантира успешното протичане на този процес. Разбира се, те трябва да бъдат съобразени както с възрастовите особености на децата, така и с индивидуалните характеристики на всяко едно от тях, с неговите лични интереси и потребности при решаването на дадена конкретна задача.

Опазване здравето на детето от деструктивната информация

Много важно при формиране основите на информационната култура на децата от предучилищна възраст е осигуряването на тяхна-

та *духовна безопасност и психологическа защитеност от влиянието на новите технологични устройства и деструктивната информация*, което е една от задачите на този процес (макар и не основна).

Общозвестен факт е, че съвременните деца не си представят живота без компютърните устройства и интернет, което дава основание на Марк Пренски да въведе още през 2001 г. понятието “digital natives” („родени дигитални“) [17]. Днес технологизирането на всички сфери на живота, включително и образованието, е без алтернатива. Не бихме могли и да отричаме положителните страни на този процес, който разширява интелектуалните възможности на съвременния човек и открива пред него нови хоризонти. Но, както е известно, при работа новите технически устройства са свързани с *излъчване, което носи вреда на все още неукрепналия детски организъм*.

Друг проблем е *заседяването на децата пред екрана на телевизора и компютърните устройства*. Това е в противоречие с естествената потребност на детето от физическа активност, която от своя страна оказва мобилизиращо влияние върху интелектуалното и емоционално развитие на детето. Понижената двигателна активност оказва негативно влияние върху обмена на веществата. Обемът на информацията, постъпваща в мозъка от мускулните рецептори, се усвоява по-бавно. Дългото стоене пред телевизора и компютъра води до бърза умора на децата, потискане на биологичната им потребност от активни движения, а това оказва отрицателно влияние върху развитието на паметта, въображението, мисленето, речта и като следствие води до отклонения в развитието на функциите на главния мозък [1, с. 50].

Освен това до негативни последствия за психическото развитие на децата води и *големият поток от бързо сменяща се информация*, която залива децата от екрана и която те не са в състояние да усвоят за краткия отрязък от време [2]. Постоянното увеличаване на обема и каналите на предаване-получаване на информацията трансформира възприятието на човека (то става калейдоскопично, подвижно, размито), което детерминира формирането на мозаечна структура на знанието и на съзнанието като цяло. Съответно човек не само възприема, но и осъзнава, запомня ставащите събития и мисли

мозаечно (днес все по-често казват „клипово“) [12, с. 97]. Това особено важи за неукрепналата детска психика.

Как възрастните да осигурят духовната безопасност и психологическата защитеност на детето от деструктивната информация? Ето няколко възможни решения на проблема:

- Времето, прекарано пред екрана на телевизора и компютъра, трябва да бъде строго регламентирано от възрастните (родители, учители, възпитатели) съобразно изискванията за съответната възраст.
- Да бъде осигурен необходимият двигателен режим на децата както в семействата, така и в детските градини.
- От ранна детска възраст целенасочено да се формира у децата култура на самосъхранение и отговорност за собственото здраве.

В процеса по формиране основите на информационната култура на децата от предучилищната възраст, който включва и осигуряване на тяхната духовна безопасност и психологическа защитеност от деструктивната информация, трябва да участват и да си взаимодействат всички социални институции, имащи отношение към възпитанието на тази категория деца. Първостепенна е ролята на семейството, но не по-маловажна е ролята и на детската градина, тъй като педагогът е способен да развива система от знания, умения за работа с информацията, навици за критично мислене, способност за блокиране на информацията, да подготви съзнанието на детето за противодействие на негативните въздействия на информационните потоци [1, с. 53]. Педагогът е този, който, познавайки психологическите характеристики на децата от тази възраст, може и трябва да създава такава среда, която да способства за развитието на детето в процеса на информационната дейност; да изхожда в своята дейност от общометодическите принципи, като ги съобразява с възрастовите особености на децата; да осигури единството на педагогическите компоненти (когнитивен, мотивационен, емоционален, творчески, предметно-практически); да използва здравеопазващи технологии в работата с техническите средства; да обучава децата за адекватно възприемане и оценка на информацията на базата на нравствените и културни ценности на обществото.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Абитова, Г. Т. Формирование основ информационной культуры детей старшего дошкольного возраста средствами социально-культурной деятельности. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Санкт-Петербург, 2015.
2. Андреева, А. Д. Особенности психологического развития дошкольников в современных цивилизационных условиях // Вестник Мининского университета, № 2, 2013. <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-psihologicheskogo-razvitiya-doshkolnikov-v-sovremennyh-tsivilizatsionnyh-usloviyah/viewer>, 22.05.2020
3. Бертен, Мари-Андре. Всичко за пренаталното възпитание : Една надежда за детето, семейството и обществото. С.: А. Ф. И. М. Б, 2006.
4. Выготский, Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка. Глава 16 из „Истории культурного развития нормального и ненормального ребенка“ (Рукопись). Текст дается по книге: Психология личности. Тексты/ Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей, М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. С. 161–165. <http://test-metod.ru/index.php/stati/143-razvitie-lichnosti-i-mirovozzreniya-rebenka-l-s-vygotskij>, 09.05.2020
5. Гендина, Н. И. Информационная грамотность и информационная культура личности: международный и российский подходы к решению проблемы // Открытое образование, 5/2007, с. 58–69.
6. Данов, Д. Медийната грамотност: генезис, преосмисляне на опита, предизвикателства и перспективи. Дисертация за присъждане на НС „доктор на науките“ (Автореферат). С.: 2019.
7. Димитрова, Д. Пренатална и перинатална психология : Програми за родителска подготовка. Варна: Колор Принт, Варна, 2011.
8. Жамалетдинова, Н. Р. Информационная культура ребенка как часть общей культуры. Размышления на тему / Н. Р. Жамалетдинова // Библиотека и формирование информационной культуры общества : материалы второй межрегион. науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 9–10 ноября 2016 г.). Екатеринбург, 2016, с. 30–34.
9. Особенности психологического развития детей 6–7-летнего возраста / Под ред.

- Д. Б. Эльконина, А. Л. Венгера; Науч.-исслед. ин-т. общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. М.: Педагогика, 1988. [http://psychlib.ru/mgppu/opr/opr-001-.htm#\\$p66](http://psychlib.ru/mgppu/opr/opr-001-.htm#$p66), 09.05.2020
10. Очирова, О. Д. Педагогические условия формирования основ информационной культуры у дошкольников // Ученые записки ЗабГГПУ, Педагогика, 5 (34), 2010, с. 161–166. [Электронный ресурс] / О.Д. Очирова // Научная электронная библиотека КиберЛенинка. <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-formirovaniya-osnov-informatsionnoy-kultury-u-doshkolnikov/viewer>, 03.05.2020
11. Пенева, Л., Пенев, Р. Характеристика и специфика на интереса като значим компонент на подходите за учене през ранното детство. – Годишник на СУ „Св. Кл. Охридски“, ФНПП, Т. 107, С., УИ „Св. Кл. Охридски“, 2014, с. 25–44.
12. Психолого-педагогические проблемы современного социума. Коллективная монография/ под ред. Е. А Левановой и А. В. Мудрика. Москва: Московский педагогический государственный университет, 2018.
13. Рачева, М. Медийната грамотност на 6–7-годишните деца в процеса на педагогическо взаимодействие в подготвителна група/клас. Дисертация за присъждане на ОНС „доктор“ (Автореферат). С.: 2015.
14. Редина, А. В. Сущность понятия информационной культуры детей старшего дошкольного возраста. 17.10.2016. <http://dmee.ru/docs/100/index-12106.html>, 03.05.2020
15. Харчевникова, Е. Л. Педагогические условия использования книги как средства формирования информационной культуры ребенка. Автореферат. Владимир, 1999. <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/pedagogicheskie-uslovija-ispolzovanija-knigi-kak-sredstva-formirovanija.html>, 05.05.2020
16. Шаграева, О. А. Детская психология: Теоретический и практический курс: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. <https://klex.ru/9t3>, 05.05.2020
17. Prensky, M. Digital natives, digital immigrants (2001). <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>, 20.05.2020

Милка Терзийска

Факултет по науки за образованието и изкуствата

Катедра „Предучилищна и медийна педагогика“

СУ „Св. Климент Охридски“

e-mail: m.terzijska@fppse.uni-sofia.bg

Milka Terziyska

Faculty of Educational Studies and the Arts

Department of Preschool and Media Pedagogy

Sofia University

e-mail: m.terzijska@fppse.uni-sofia.bg